

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 371:316.77 + 347.96:378

О. С. Бовдир

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом» Херсонський інститут

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Стаття містить відомості про актуальність проблеми формування комунікативної культури майбутніх правознавців для сучасної юридичної й педагогічної теорії та практики. Це зумовлено недостатньою фаховою орієнтацією студентів вищих юридичних закладів та специфікою майбутньої професійної діяльності. У ній подано детальну характеристику необхідних педагогічних умов, за яких відбувається формування комунікативної культури студентів-юристів. Зокрема зроблено акцент на важливості використання в роботі з майбутніми правознавцями змісту дисциплін гуманітарного циклу на основі міжпредметних зв'язків із дотримання педагогічних принципів.

Ключові слова: майбутні юристи, комунікативна культура, педагогічні умови, міжпредметні зв'язки, ефективність виховного впливу, гуманітарні дисципліни, особистісне утворення, комунікативні навички.

Постановка проблеми. Процеси гуманізації суспільних відносин в Україні активізують прагнення її громадян до суспільного й особистісного самовираження та самоствердження, спонукають до свідомої участі у вирішенні корінних питань суспільного життя. Зазначена сфера людських взаємовідносин буде настільки змістовною, наскільки буде багатим і різноманітним світ окремої людини, коло її суспільних відносин [3]. Тому комунікативна культура особистості, зокрема юриста, безпосередньо пов'язана з реалізацією справжньої міри гуманності та людяності у спілкуванні між громадянами, є передумовою попередження між суб'єктами формального спілкування, емоційно-морального зубожіння й особистісної відчуженості. У зв'язку з цим, проблема формування комунікативної культури майбутніх правознавців для сучасної юридичної й педагогічної теорії та практики є актуальною.

Для розвитку комунікативної культури майбутніх юристів, як основи професіоналізму, у вищому навчальному закладі варто створювати належні умови, серед яких важливою є використання міжпредметних зв'язків у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування комунікативної культури студентів-юристів під час їхньої професійної

підготовки у профільному вищому навчальному закладі стала предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема питаннями формування комунікативної культури фахівців правоохоронної діяльності та інших збройних формувань займалися В. Барковський (у майбутніх працівників кримінальної міліції), М. Ісаєнко (формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС), С. Козак (розвиток іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту) та ін. Учені приходять до висновку, що будь-яка галузь людської життєдіяльності вимагає у процесі підготовки фахівців урахування багатьох аспектів міжособистісної взаємодії, і, передусім, комунікативних якостей особистості майбутнього офіцера-правоохоронця.

Педагогічні умови формування комунікативної культури у своїх дослідженнях розглядали такі вчені, як О. Губа, О. Гура, Л. Дарійчук, В. Киричук, А. Нікітіна, Є. Проворова. Науковці приходять до висновку, що в системі розвитку вищезазначеного особистісного утворення важливими є обґрунтування й урахування різноманітних умов, які сприятимуть формуванню цієї складної якості людини, зокрема: використання засобів мови, стимулювання соціально-комунікативної активності, удосконалення методики виховання тощо.

Метою статті є обґрунтування необхідних педагогічних умов, які є сприятливими для формування комунікативної культури як особистісного утворення майбутніх юристів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна культура майбутнього юриста визначається нами як особистісне утворення, що включає комплекс знань про норми міжособистісної взаємодії, уміння спілкуватися, необхідні емоційно-ціннісні якості (властивості) фахівця, які створюють сприятливі умови для успішного здійснення його взаємодії з іншими людьми шляхом дотримання встановлених корпоративних норм моделі поведінки правознавців.

Для формування вищевказаного особистісного утворення в кожному вищому навчальному закладі мають бути створені належні умови, зокрема І. Тимченко, серед педагогічних умов, які сприяють ефективному формуванню комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, визначає такі: 1) організація різноманітних видів групової та індивідуальної аудиторної діяльності студентів; 2) інтеграція знань з різних навчальних дисциплін; 3) підготовка методичних засобів керівництва навчальною діяльністю студентів [4, 14–15].

Нами також виділено комплекс педагогічних умов, які є сприятливими для формування вищезазначеного особистісного утворення. Вони визначені з урахуванням різних чинників (соціальних, вікових, дидактичних, психологічних та ін.):

– широке використання пізнавального й виховного потенціалів циклу гуманітарних дисциплін як чинника формування когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів комунікативної культури особистості студентів-юристів шляхом встановлення тісних міжпредметних зв'язків; досягнення комунікативної спрямованості у викладанні;

– упровадження в навчальний процес засобів і методів, що сприяють зростанню комунікативної активності й реалізації (розвитку) певних психологічних якостей студентів;

– урахування вікових особливостей і соціального статусу студентів-юристів, їхніх індивідуальних якостей, нахилів та здібностей окремої особистості у процесі залучення до комунікативної діяльності, корегування їхньої поведінки та ставлення до товаришів;

– завдяки реалізації педагогічних умов виховання особистості під час навчальної роботи здійснювати необхідну мотивацію її суб'єктів, зацікавлювати в підвищенні результатів своєї роботи залежно від рівня розвитку культури спілкування, у формуванні вмінь і навичок використання різних форм та стилів спілкування в майбутній правознавчій діяльності тощо;

– застосування методів стимулювання (мотивація професійної підготовки, заохочення успішного засвоєння необхідних комунікативних знань і формування вмінь міжособистісного (групового) спілкування тощо) для успішної організації майбутньої практичної діяльності;

– використання можливостей норм чинного законодавства (пам'яток, кодексів честі), кращих традицій навчальних закладів у процесі виховання комунікативної культури студентів юридичного вузу, формування поваги до норм законодавства, що регламентують відповідальність юриста за порушення честі й гідності особи.

Важливою педагогічною умовою у процесі формування комунікативної культури є відповідна орієнтація змісту дисциплін гуманітарного блоку на основі міжпредметних зв'язків, дотримання при цьому педагогічних принципів. На ній ми й зупинимося більш докладно.

Як показує проведений нами аналіз навчально-методичних комплексів роботи зі студентами, сучасні навчальні плани та програми юридичного ВНЗ значною мірою відображають системний науковий підхід до вивчення об'єктів, предметів, процесів і явищ суспільства. Але існуючий предметний принцип розподілу галузевих знань не дозволяє повністю реалізувати системний підхід у навчанні, не порушуючи (не розмиваючи) межі утворених навчальних предметів. Тому важливим є принцип міжпредметних зв'язків, що дозволяє всесторонньо розкрити багатоаспектні об'єкти навчального пізнання й комплексні проблеми виховання.

Міжпредметні зв'язки вирішують існуюче в предметній системі навчання протиріччя між розрізненим за навчальними дисциплінами

засвоєння знань студентами й необхідністю їх синтезу, комплексного застосування на практиці, у професійній діяльності спеціаліста-юриста.

Набуття таких комплексних комунікативних умінь сучасними студентами-правознавцями – актуальне завдання ВНЗ, що зумовлюється тенденціями інтеграції науки та практики, може бути з успіхом вирішеним із допомогою міжпредметних зв'язків. Необхідність міжпредметних зв'язків підтверджується передовим педагогічним досвідом викладачів ВНЗ і багаточисельними загальнопедагогічними й методичними дослідженнями.

Доцільним є використання міжпредметних зв'язків і під час формування у студентів-юристів комунікативної культури, особливо інтегруючи дисципліни гуманітарного циклу, що є найбільш ефективними в даній роботі.

Відбір змісту дисциплін міжпредметного характеру визначає вибір форм і методів організації навчально-виховного процесу, які сприяють узагальненню, синтезу знань із проблеми, комплексному розкриттю підходів щодо її вирішення шляхом цілеспрямованого розвитку. Як правило, це комплексні форми навчання (семінари, узагальнюючі практичні заняття, домашні завдання (самостійна (реферативна) робота), підготовка доповідей для участі в конференціях тощо). При цьому відбувається активізація педагогічних методів і прийомів навчання й виховання, які забезпечують перенесення та взаємодоповнення комунікативних знань і вмінь студентів із різноманітних предметів гуманітарного циклу та їх узагальнення.

Варто використовувати й спеціальні засоби професійного навчання та виховання, що сприяють організації пізнавальної (виховної) діяльності студентів під час здійснення міжпредметних зв'язків (міжпредметні пізнавальні та практичні комунікативні завдання, можливі проблемні ситуації в діяльності юриста, комплексні наочні посібники, які використовуються під час вивчення інших дисциплін, підручники з інших предметів тощо) [2]. Така перебудова процесу професійної підготовки під впливом цілеспрямовано здійснюваних міжпредметних зв'язків впливає на його результативність: комунікативні знання набувають якостей системності, уміння налагоджувати спілкування на основі узагальнення окремих прийомів стають комплексними, підсилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів майбутніх юристів, більш ефективно формуються їх переконання й досягається всебічний розвиток особистості.

Таким чином, міжпредметні зв'язки за умови їх систематичного й цілеспрямованого впровадження у процес формування комунікативної культури майбутніх правознавців перебудовують увесь процес професійного навчання й виховання, тобто виступають як сучасний дидактичний принцип [3].

Удосконалення комунікативних навичок спеціалістів-юристів вимагає чіткого планування організації діяльності, спрямованої на формування

вищезазначеного особистісного утворення. При цьому викладачам гуманітарних дисциплін, передусім, необхідно у процесі формування комунікативної культури студентів опиратися на науково обґрунтовану систему вихідних педагогічних принципів і правил, що забезпечують необхідний рівень навчання та розвитку відповідно до сучасних вимог суспільства – науковості, послідовності й систематичності, міцності засвоєння знань, умінь і навичок комунікації, доступності навчального матеріалу, цілісності виховного процесу та єдності педагогічного впливу [5, 365].

Міжпредметні зв'язки визначають цільову спрямованість усіх компонентів процесу професійної підготовки (його завдання, зміст, форм, методів, засобів, результатів), а також забезпечують ефективне вирішення завдань формування комунікативної культури спеціаліста-юриста. Вони можуть мати локальний характер, інтегруючи зміст у межах однієї навчальної теми, охоплювати декілька навчальних тем, пов'язаних загальними для низки предметів провідними ідеями, об'єднувати групу навчальних курсів, що вирішують комплексну міжпредметну проблему.

Отже, процес формування комунікативної культури майбутніх юристів побудований на основі міжпредметних зв'язків дисциплін гуманітарного циклу, перебудовує всі етапи (ланки) діяльності викладача та студентів, їх загальну процесуальну структуру (мета – мотив – зміст – засоби – результат – контроль). Хоч зміст цих ланок різноманітний у діяльності викладача (має керівний характер) і в діяльності студентів (має керований характер), під впливом міжпредметних зв'язків реалізація їх набуває відповідної загальної специфіки.

Висновки. Таким чином, формування комунікативної культури студентів-юристів буде ефективним у разі грамотного визначення педагогічних умов для роботи у ВНЗ. Зважаючи на вищевказане, ефективність такого процесу підвищується, якщо використовувати міжпредметні зв'язки дисциплін гуманітарного циклу, бо саме зміст цих предметів найтісніше пов'язаний із комунікацією та сприяє формуванню комунікативної культури особистості.

Перспективи дослідження. Подальші дослідження варто проводити в напрямі окреслення педагогічних умов формування комунікативної культури майбутніх правознавців, відповідно до специфіки роботи ВНЗ, узагальнення результатів експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О. М. Юридична деонтологія [Текст] : підручник / О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун. – Харків : Вид-во НУВС, 2002. – 336 с.
2. Максимова В. Н. Межпредметные связи в процессе обучения / В. Н. Максимова. – М. : Просвещение, 1988. – 191 с.

3. Про концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : Постанова Президії Академії педагогічних наук України від 19 квітня 2000 (Протокол № 1-7/4-49) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://erudittar.narod.ru/Dokymetu/InstrDok/Gromad.htm>.

4. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ірина Ігорівна Тимченко. – Х., 2001. – 20 с.

5. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

РЕЗЮМЕ

Бовдырь Е. С. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры будущих юристов при изучении дисциплин гуманитарного цикла.

Статья содержит сведения об актуальности проблемы формирования коммуникативной культуры будущих студентов юридических специальностей для современной юридической и педагогической теории и практики. Это предопределено недостаточной профессиональной ориентацией студентов высших юридических заведений и спецификой будущей профессиональной деятельности. В статье дана детальная характеристика необходимых педагогических условий, при которых происходит формирование коммуникативной культуры студентов-юристов. Сделан акцент на важности использования в работе с будущими правоведами содержания дисциплин гуманитарного цикла на основе межпредметных связей с соблюдением педагогических принципов.

Ключевые слова: будущие юристы, коммуникативные навыки, коммуникативная культура, мотивационная деятельность, педагогические условия, межпредметные связи, эффективность воспитательного влияния, гуманитарные дисциплины.

SUMMARY

Bovdir O. The pedagogical conditions of formation of communicative culture of the future lawyers during study of humanitarian subjects.

The article contains the information about urgency of an issue of communication standards formation of the future lawyers for modern legal and pedagogical theory and practice. It is caused by insufficient career guidance of higher legal education institutions and professional distinctiveness, a low level of moral and ethical sphere of a future lawyer. The detailed characteristics of required pedagogical conditions for communication standards formation of the future lawyers are given. In particular, it is focused on the importance of using the humanity subjects on basis of intersubject communications committing to the pedagogical principles.

On the basis of scientific literature the analysis applicability of raised issue is elaborated, background information of Communication Studies is shortly outlined. The importance of communication culture development for each future lawyer is emphasized; the necessity of using acquired skills in their further career is mentioned. The particular focus is put on the characteristics of different communication styles as psychic atmosphere, emotional well being of lawyer's personality; the necessity of shaping the ability to use different forms and communication styles in further jurisprudential activity.

The description of the most common communication styles is given. The conclusion is drawn that a lack of necessary communication practices has negative impact on lawyer's coming in contact with a client.

Practicability of supporting proper psychological microclimate by humanitarian teachers within the student's group for an effective formation of communication culture,

making the process of interpersonal cooperation correction of relations between teenagers by the experienced teachers is proved.

The dominants of legal professions are emphasized. The importance of special lawyer's features development is shown.

The definitions of the concepts «communication culture» as a constituent of behavioral philosophy together with its functional characteristic as an integral dynamic personality formation that provides adaptation and personal fulfilment of professional lawyer in modern society and «communication cultural pattern» as an underlying form of organization of the value system are presented. The professional growth reflects having knowledge and skills and certain personal qualities necessary for official to do the job successfully.

Key words: *future lawyers, communication standards, pedagogical conditions, intersubject communications, pedagogical impact efficiency, communication cultural, communication styles, personal education, communication skills, psychological macroclimate.*

УДК 796.355-055.2:796.015.367

В. І. Гончаренко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МЕТОДИКА ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНOK У ХОКЕЇ НА ТРАВІ

У статті представлено результати дослідження фізичної підготовленості висококваліфікованих хокеїсток у різних періодах річного тренувального циклу, використовуючи низку педагогічних тестів, з метою визначення фізичного стану на відповідному етапі підготовки та корекції навчально-тренувального процесу. За результатами дослідження виявлено динаміку функціональної та фізичної підготовленості висококваліфікованих хокеїсток упродовж річного тренувального циклу, що дозволяє визначити проблемні етапи, планування засобів і методів фізичної підготовки. Дані педагогічного контролю за рівнем фізичної підготовленості розкривають низку проблем, які вимагають, не тільки теоретичного аналізу, але й експериментальної перевірки.

Ключові слова: *фізична підготовка, фізична підготовленість, висококваліфіковані спортсмени, хокей на траві, педагогічний контроль, тестування, річний цикл підготовки.*

Постановка проблеми. Сучасна система спортивного тренування характеризується прогресивними принципами, широким колом взаємозалежних завдань, науково-обґрунтованим підбором засобів і методів, перспективним багаторічним плануванням, високою організацією контролю, забезпеченням гігієнічних умов тощо [2].

Фізична підготовка по праву займає провідне місце в системі підготовки спортсменів високої кваліфікації, тому питання пов'язані з нею завжди залишаються актуальними. Фізична підготовка була та є основою численних досліджень, їй присвячені фундаментальні праці В. Платонова, М. Булатової [4], А. Годіка [1], В. Пшибильські [6], В. Селуянова [7], О. Федотової [8] та ін.

Одним із чинників, що сприяють підвищенню ефективності тренувального процесу, є контроль фізичної підготовленості спортсменів.